

6. Снегір'ова В.В. Компетентнісний підхід до конструювання навчальних текстів підручників з літератури для 5-6 класів / В.В. Снегір'ова // Проблеми сучасного підручника : Збірник наукових праць. – Київ, 2011. – Вип. 11. – С. 389–395.
7. Ярулов А.А. Познавательная компетентность школьников / А.А. Ярулов // Школ. технологии : науч.-практ. журн. школ. технолога (завуча). – 2004. – № 2. – С. 43–84.
8. <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/23-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/4324>.

Стаття надійшла до редакції 23 лютого 2012 року

УДК: 373.5.015.31:82.09

*Валентина Тищенко
(Київ, Україна)*

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті аналізуються функції шкільної літературної критики, обґрунтовується її роль у розвитку літературно-творчих здібностей учнів основної школи, проблема активізації розумової діяльності школярів у процесі засвоєння літературно-художніх творів, зокрема шляхом використання шкільної літературної критики як виду учнівської літературно-художньої творчості.

Ключові слова: літературна критика, шкільна літературна критика, літературно-творчі здібності, художній твір, творчість письменника.

В статье анализируются функции школьной литературной критики, обосновывается ее роль в развитии литературно-творческих способностей учеников основной школы, проблема активизации умственной деятельности школьников в процессе усвоения литературно-художественных произведений, в частности путем использования школьной литературной критики как вида ученического литературно-художественного творчества.

Ключевые слова: литературная критика, школьная литературная критика, литературно-творческие способности, художественное произведение, творчество писателя.

The article considers the role and functions of the school of literary criticism in the development of literary and creative abilities of students in high school.

Also, it analyzes the ways in which the students' mental activity is stimulated, in the process of learning the works of fiction by the use of literary criticism.

Key words: *literary criticism, the school literary criticism, literary and creative abilities, art, creativity writer.*

Критика стає мистецтвом тоді, коли аналізуючи відображувану в художніх образах і картинах дійсність, сама починає відображати її в таких самих образах і картинах

(О. Уайльд)

Основна мета вивчення літератури в школі, згідно з новою Концепцією літературної освіти, – виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних смаків особистості. Активізація розумової діяльності школярів у процесі осягнення літературно-художніх творів, зокрема шляхом використання шкільної літературної критики як виду учнівської літературно-художньої творчості, залишається актуальною для сучасної методичної науки.

Сучасні освітні парадигми особистісно зорієнтованого, розвивального, креативного навчання ставлять на перший план не передачу учням готових знань, а підготовку їх до самостійного здобування знань та творчої роботи зокрема у процесі вивчення літератури. Урахування мистецького контексту під час роботи над літературним твором сприяє розвитку інтересу до творчості. Художній твір викликає емоційні та естетичні переживання, бажання написати свої роздуми з приводу прочитаного, якщо учень глибоко осягнув його зміст, проблематику, художню форму тощо. Робота з розвитку літературно-творчих здібностей учнів тісно пов'язана із знаннями з теорії літератури, уміннями учнів доцільно їх використовувати. Учні, для яких притаманне критичне мислення, орієнтуються на загальні закони побудови літературного твору, тому вони прагнуть застосувати знання з теорії літератури у написанні творчих робіт. У такому разі учні здатні виконувати роль «критиків», адже для них критичний аналіз художнього твору – цікава робота.

Творчість учня, на думку науковців, може мати філологічний або художній характер: філологічний – учень пробує писати поезію, прозу, кіносценарії тощо. Деякі учні здатні написати рецензію, критичну статтю, в якій аргументують свої думки про ідейно-естетичні особливості твору, індивідуальний стиль автора, висловлюють самостійні оцінні судження з приводу прочитаного.

Вивчення літературно-критичних джерел в старших класах супроводжують певну монографічну чи оглядову тему; вивчаються як вид творчості письменника.

Г. Токмань у своїх науково-методичних працях наголошує на необхідності та доцільності застосування у школі елементів сучасних методів літературознавчого аналізу — біографічного, культурно-історичного, еволюційного, компаративного, духовно-історичного, текстуального, формальної школи структуралізму, деконструктивізму. На думку О. Ісаєвої, у шкільній практиці необхідно враховувати як пізнавальний, так і емоційно-естетичний потенціал літературної критики. Г. Іонін вважає, що абстрактного читача, «читача взагалі» не існує: є читач-художник, є читач-критик і публіцист, є читач-дослідник (літературознавець), є тип читача, що гармонійно співвідносить усі ці грані літературного розвитку. Він окремо виділяє такий вид літературної творчості учнів як шкільна літературна критика.

У практичному досвіді виділяють такі жанри шкільної літературної критики:

- аналіз епізоду;
- характеристика героя;
- порівняльна характеристика героїв;
- групова характеристика героїв;
- міркування на історико або теоретико-літературну тему;
- оцінне судження про виучуваний твір;
- загальна оцінка творчості письменника;
- відгук на прочитаний твір;
- передмова до поетичної збірки віршів;
- літературний портрет;
- режисерський коментар.

У шкільній літературній критиці головним є і дослідження, і мотивована оцінка. Мотивування оцінки і є літературно-критичним дослідженням. Оскільки це читацька оцінка, то відправним моментом шкільної критики є враження від твору (цікавий чи не дуже цікавий, хвилює чи залишає байдужим тощо). Наступний етап: учень пояснює самому собі своє враження, ще не виносячи остаточної оцінки.

Специфіка шкільної критики полягає в суб'єктивному, особистісному характері. Учень-критик (як і будь-який читач-критик) оцінює роман, п'єсу, вірш передусім суб'єктивно. Критик-професіонал, навпаки, своє судження висловлює, проаналізувавши цілу низку літературознавчих праць. Шкільний критик-учень цікавий насамперед як виразник власної оцінки або думки близьких йому за читацькими інтересами учнів або друзів за межами класу. Він розкриває себе перед учителем чи класом як критик щодо літературного твору, який викликав загальний інтерес. Завдання учителя – залучити до цієї роботи весь клас з метою перетворення суб'єктивної літературно-критичної оцінки в

об'єктивну, але при цьому зберегти особистісний зміст індивідуального критичного висловлювання учня. Таким чином, «шкільна критика» – саме завдяки своїй шкільній, навчальній специфіці – зближується з професійною. І це зближення як свідомий саморегульований процес – один із напрямків літературно-творчого розвитку школярів.

Проте є ще один компонент у методі шкільної критики: тенденція публіцистичної оцінки твору, співвіднесена з тенденцією оцінки історико-літературної. Сучасне літературознавство як наука про художню літературу об'єднує три провідні галузі: теорію літератури, історію літератури та літературну критику. Літературна критика — це певний відгук на важливі літературні події доби. Головне її завдання — всебічний аналіз нових явищ літератури та його оцінка з точки зору того етапу розвитку, на якому перебуває суспільство. Вираз «шкільний аналіз», як вважає Б. Шалагінов, треба поставити в лапки, тому що ніякого аналізу в науковому сенсі в школі немає, а є лише підведення розуміння учня під готові результати наукового аналізу за допомогою спеціальних методичних прийомів.

Шкільна літературна критика суттєво відрізняється від науково-критичного аналізу літературного твору. Шкільний аналіз художнього твору базується на літературознавчій концепції, а науковий – на філософській. Аналіз художнього твору передбачає розгляд його з різних позицій і аспектів: філософського, історичного, культурологічного, морального, етичного.

Згідно з концепцією М. Бахтіна, щоб проаналізувати твір, його необхідно «пропустити через себе, через призму своєї свідомості (сприйняти, відчувати, усвідомити, відтворити), думками пройти шлях, яким проходять герой, відчувати все те, що відчуває герой, на якийсь певний час перевтілитися в образ героя, стати людиною твору, а не дійсності». Проаналізувати дії героя відповідно до часу, доби, місця дії, виховання, поглядів, думки інших героїв, впливу оточуючого середовища, суспільної думки на погляди героя і формування його світогляду. Учень протягом уроку цього не може зробити самостійно, тому учитель змушений робити псевдодослідження за допомогою евристичних запитань літературознавчого спрямування. Результативним може бути такий вид роботи – ознайомити учнів з літературно-критичними оцінками творчості письменника і в письмовій формі висловити власне оцінне судження. Наприклад:

- «Новелістична спадщина В. Стефаніка стоїть поряд з визначними європейськими новелістами» (М. Дубіна).
- «Він (Стефанік) був незрівняним психологом. Інтуїція, якою володів, давала змогу йому відкривати найпотемніші думки й бажання свого співбесідника, вбирав у слова те, що інші ледве відчували, але називати того не могли» (В. Костащук).
- «Поетом мужицької розпуки, селянським Бетховеном, співцем селянської бідноти, співцем гуцульщини, борцем проти соціального і

національного гніту, володарем селянських душ називають Василя Стефаника» (В. Яременко).

- «14 травня 1871 року почалася його дорога. І пройшов він її, як ревний хлібороб, взявши до рук замість чепіг – перо, а по собі залишив люту кривавицю – біля семи десятків новел. І справді, писав мало, а написав багато, бо створене ним – велике і величне» (Г. Хоткевич).

Інший вид роботи, що спорнує учнів до літературно-критичної діяльності є завдання на осмислення літературної критики щодо творчості М. Хвильового і висловлення аргументів на її підтвердження чи спростування:

- Небагато є в світовій літературі таких творів трагічного звучання, в яких із вражаючою художньою силою були б відтворені драматичне роздвоєння реальності та ідеалів, внутрішній конфлікт революціонера, який потрапляє у витворену революційними ідеями пастку (Микола Жулинський).
- Хвильовий був неповторний. Він щодень, щогодини був новим і за формою і за змістом, і це часто призводило його до помилок, іноді досить болючих, а найболючіша помилка – це помилка, що вирвала його з наших лав (Петро Панч).
- Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється, і нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорстокий до себе і до інших, хворобливо вразливий і гордий, недоторканий і суворий, а часом – ніжний і сором'язливий, химерник і характерник, залюблений у слово, у форму, мрійник (В. Коряк).

Отже, і науковий, і шкільний пошук мають спільну мету – зрозуміти позицію автора щодо проблем в літературних творах, досягнути духовну спадщину письменника, залучити учнів до вищого сенсу художнього твору і, зокрема, літературної творчості.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного искусства / Бахтин М.М. – М. : Искусство 1986. – 445 с.
2. Ионин Г.Н. Школьное литературоведение / Ионин Г.Н. – Л. : [б.и.], 1986. – 72 с.
3. Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів: посібник для вчителя / Ісаєва О.О. – К. : Ленвіт, 2000. – 184 с.
4. Токмань Г.Л. Екзистенційно-діалогічні особливості вивчення біографії та стилю письменника / Г.Л. Токмань // Дивослово. – 2004. – №5. – С. 6–9.
5. Шалагінов Б.Б. Науковий та «шкільний» аналізи художнього тексту/ Б.Б. Шалагінов // Всесвітня л-ра в серед. навч. закл. України. – 2004. – № 6. – с. 6–9.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2012 року